

Jaar 1623 De wandelende jood

Ik herinner me dat toen ik als kind ooit eens op de markt in Poperinge een oude man zag, volledig in het zwart gekleed, met een grijze baard, dat mijn grootvader spottend zei: 'Kyk, doar èkeej, kyk, den wandelende jood!'

Ik moet heel erg verwonderd gekeken hebben, want Peter Rom vertelde mij, heel kort, de legende van de wandelende jood. En ik denk mij te herinneren dat ik op de lagere school, 'den Kouter' zat, toen één van de leraars aldaar dit 'afschuwelijke' verhaal vertelde.

Of zou het toch in de godsdienstles geweest zijn?

Ik weet het niet meer goed, maar ergens kende ik die jood.

Jaren had ik niet meer aan de 'wandelende jood' gedacht, tot ik onlangs in Praag de synagogen en het oude joodse kerkhof ging bezoeken.

Ik was eerst in het mausoleum geweest waar duizenden namen van Praagse joden op de muren geschilderd waren die in de tweede oorlog in de concentratiekampen waren overleden.

Ik zag heel wat mensen, net als ik, aanschrijven, en toen kwam die herinnering weer in mij op. Waren dit misschien allemaal wandelende joden?

Mensen op zoek naar de dood en de rust?

*Even surfen op internet levert heel wat gegevens op. Onze wandelende jood is een legende die in heel wat landen, reeds van in de middeleeuwen, voorkomt, met een aantal varianten. En onze jood heeft ook een naam gekregen: **Ahasverus**.*

E.W. de schrijver van een artikel over de wandelende jood in het tijdschrift 'Ons Volk Ontwaakt' van de 15de juni 1930 weet ons te vertellen dat de Wandelende Jood reeds in de 15de eeuw gesignaleerd wordt en dat deze sage 'gedrukt' reeds voorkomt in een Duits boek van 1602. In dit boekje wordt medegedeeld dat Ahasverus in Hamburg werd gezien.

In Bern bewaarde men een stok van hem en in Ulm heeft men nog een paar schoenen, ze wegen elk 8 kilogram waarmee Ahasverus op stap zou zijn geweest. De bekende Franse veldheer Condé heeft met hem een gesprek gevoerd.

E.W. schrijft dat onze jood in Spanje en Portugal Juan Espera en Dios dit is Johan hoop op God, genoemd wordt. In het Italiaans wordt hij Boudedeo of diegene die god verstoten heeft genoemd.

Er bestaat een liedjestekst met 'Het ware afbeeldsel van den Wandelende jood' zoals hij te Brussel te zien is geweest in 1744.

Aan weerszijden van de prent staat dan een vers in Fransche en Nederlandsche tekst.

*In de Nederlandse tekst wordt de jood **Isaac Laquedem** genoemd.*

Is er wel iets soo vermaerd
En zoo wonderlijk van aerd
Als het ongelukkig lot
Van de Wandelende jood
Hij kent geene wellust
Voor hem is er geene rust.

Dicht bij Brussel in Brabant
Kwam eens dezen kwant
Ieder een verschoot er van
Hij was een aerdig man
Droeg eenen langen baerd
En zag er uyt wil van aerd.

Zijne kleederen waeren mismaakt
Zeer versleten en op een gehaekt
Hij droeg een vellen voorschoot
En zag zoo bleek als de dood.
Zij dachten van eenen pas
Dat hij zeer vreemd was.

Zoo zeyden hem wel haes
Loopt zoo niet als eenen haes
Eer u weer begeeft op het pad
Blijft wat in onze stad
Weyger ons zulks niet
Zoo het u doet geen verdriet.

Mijnheeren mijne ongelukken
Kan ik u niet uytdrukken
Ik moet geduerig gaen
En mag niet stil staen
Niemand kan mij vrijstelen
Van de plaegen die mij verzellen.

In deze herberge, goeden vader
Komt men ons al te gader
En neemt aen een glasbier
Gij zult ons doen groot plaisier
Wij zullen samen trachten
Uwe droefheyd te verzagten.

Ik moet met vriendeljkheyd
U bedanken voor uwe beleefdheyd
Ik kan er niet van profiteren
Want ik moet vort marcheren
Ik mag niet zitten waerlyk
En ben u verplicht zeer hertelyk

Van hooge jaren heeft u de schyn
Aen uw gezicht te zien
Is u honderd jaren misschien
Aen onze nieuwsgierigheyd
Voldoet doch met goewilligheyd
Ik zal u voldoen zonder fout
Achtien honderd jaeren ben ik oud.

Een oude volksprent met de
geschiedenis van Ahasverus

Voor Christus ben ik geboren
Jae, selfs twaelf jaeren te vooren
Maer mynen ouderdom valt my lastig
Ik ben er mede ongelukkig

Zoudt gij van die niet wezen
Door de schriftuer verwezen
Tot het verachtelijkste lot
Zeyt gy Isaac den wandelende jood
Bekent het maer recht uyt
Zyt gy doch desen guyt?

Ik ben Isaac Laquedem
Geboren te Jerusalem
Stad zeer hoog verheven
Daer Christus liet syn leven
Den wandelende jood ben ik waerlyk
Altyd reysende ongelukkiglyk
Ach wat bedroefde plaegen
Wat ben ik te beklaegen
Vyf maelen heb ik al de wereld
Rond gelooopen met geweld
Ieder een komt eens te sterven
Terwyl d'aerde my niet wilt derven.
Wat hebt gy dan gedaen
Om dit uyt te moeten staen
Vertelt ons waerom den goeden god
U heeft gemaekt den wandelende jood
Ongetwijfelt hebt gy kennis
Van uw verdient vonnis.

't Is myne stoutigheyd
Als myn misdaed eens wordt vergeten
Grooteer geluk zal ik niet weten
Ik ben met den zaligmaker
Gehandeld als eenen vraeker
Jezus droeg zyn swaer kruys
En gaende neven myn huis
Zeyde tegen my met goedheyd
Mach ik hier rusten korten tyd
Eer ik den Calvarieberg op gaen
Anders kan ik het niet uytstaen
Ik boos en wederspanning
Riep aenstonds zeer hevig
Gaet voort, draegt uwe vracht
Helpt u met uwe macht
't Is of ik met u spande.

Gy doet my groote schande

Jezus al zuchtende
En met geweld voortgaende
Zeyde tegen my gy zult zelfs gaen
Meer als duyzend jaeren altyd aen
En dit zal zyn uwer straf deel
Tot het laatste oordeel.

Mynheeren! Mynen tyd is daer
Ik laet ulieden ik vertrek maer
Ik kan het staen niet lyden
Doch het gaen kan my niet verblyden
Maer ik volbrengende de wet van God
Ik blyve den wandelende Jood.

*Hier in de streek is de wandelende jood ook geweest.
In het werk 'Chants populaires des flamands de France' van Edmond de Coussemaker uit
1856 komt er een lied voor over de jood.*

We geven hier de tekst:

God heeft zijn wonderwerken
En hemelshooge kracht
In veelderleye merken
Den mensch in 't licht gebragt
Den goeden komt hij loonen
Met voorspoed en geluk
Den boozen straf te toonen
Vol droeven hertensdruk.

Men hoort nog in dees dagen
Zoo vol van droevig klagen
En schromelijk misbaar
Den joodschen wandelaer;
Wat groote wonderheyd
Die kortelings geleden
In Duynkerk kwam getreden
Zeer zeldzaam in 't habyt.

Elkeen op dezen jode
Met haest zijn oogen sloeg
Om al te vreemde mode
Van kleren die hy droeg
Een burger stond verslagen
Dat zoo een man bejaerd
Een voorschot kwam te dragen
Met langen gryzen baerd.

Den burger, g'heel verslagen
Riep vrouw en kinders aen,

En zegde met behagen
'Ziet daer dien gryzaerd gaen;
Ik kan myn lust niet laten
Ik loop hem achternaer,
En wille met hem praten
Van eenig vreemd gevaer.

Hy riep: 'Gy ouden vader,
Vergeeft dat ik u stoor:
Myn huysgezin te gader
Aenzoekt u tot gehoor.
Dus wilt hier binnen treden;
Komt ras, en toeft niet lang
Want ik wil u op heden
Voorzien van spyze en drank.

Den jode zey: 'Wilt weten,
Mynheer, en stoor my niet
'k En vraeg noch drank, noch eten;
Ik ben vol hertsverdriet.
Daerom wilt excuseren
Dat ik met u niet gaen,
Ik moet weer voortmarcheren
'k En mag niet stille staen.

Den burger bleef wel kwellen
Om in zyn huys te gaen;
Hy dacht uyt zyn vertellen
Wat wonders te verstaen.
Dien jode die gaet binnen
Hy zey: 'k Zal weinig tyd
Met 't vreemd verhael beginnen
Van myn ellendigheyd.

Den burger, nauw gezeten
En bleef niet lange stom
En sprak: 'k zou geerne weten
Uw hoogen ouderdom.
Ik zou durven verklaren
Naer dat ik gissen kan
Gy zyt wel honderd jaren,
Spreekt eens, gy ouden man.

Den jode zey: 'Myn vrienden,
Als ik u reden speur,
Gy praet gelyk den blinden
Van eenig vreemd koleur.
'k ben achttienhonderd jaren,
Alreede gepasseert
Denkt nu eens wat gevaren

Dat my zyn g'arriveert.

En zyt gy niet indachtig
Hoe 't booze joodsgespuys
Den Godszoon hoog almagtig
Verwezen tot het kruys?
Dan heb ik heel vermeten
Dat heylig Jesses lam
Veel laster nagesmeten
Als hy ter slagbank kwam.

Den burger zey: 'Kan 't wezen,
Zyt gy denzelven held,
Waervan ik heb gelezen
En menig schrift van meld?'
Nu staen ik schier verslagen
Van zoo een man 't aenzien.
Ach! Wil, tot myn behagen
Deez' wonderheyd bedien.

Den jode, op die reden
Vertelt hem metter daed
Nog vele wonderheden
Zyn afkomst, ende staet .
Ook komt hy hier beneven
Met een bedroefde stem
Zyn naem in 't licht te geven
Isaïc Laquedem.

In mynen naem, wilt hooren
Ik ben van by de stad
Te Jerusaelm geboren
Waerdoor, eylaes! Ik dat
Ik ben in deez' droefheden
Gekomen en getraen
Zoo gy zult uyt myn reden
Bemerken en verstaen.

Ach Jesus kwam getreden
Met 't heylig hout gelaen
En neergedrukte leden
Wou hy wat stille staen
En rusten aen myn woone
Waerop ik heb gezeyd
Datzoo een boos persooone
Dient regt van daer geleyd.

Gods doodbeverfde oogen
Belonkten myn misdaed.
Hy sprak: 'Gy zult gedooogen

Vlaamsche houtsnede: De wandelende
Jood dwingt Christus zijn huis voorbij
te gaan

Dat gy uw rust verlaet.
En zoo lang aerd' en wolken
Op hunner plaets zal staen,
Zult gy door alle volken
Tot 's laetsten treurdag gaen.

Van in die zelve stonden
Dat God my dit gebied
Heb ik geen rust gevonden
Maer lyden en verdriet:
Geen poel of donkergolven,
Of oorleogs tempeest,
Geen tiger, beer of wolven
Verscheyden my den geest.

Ik heb my dan begeven,
In vlammen, vuer en lood,
En nooyt en kreeg myn leven
Den minsten tegenstoot.
Zelfs door de woeste baren
En diep onstuyme zee
Daer ben ik doorgevaren
Doch 't leven kreeg geen wee.

Ben ik niet zwaer bepereld
Van mynen God en Heer?
'k Doe 't ronde van de wereld
Nu voor den vyfden keer.
Al ander ziet men sterven,
Elk op zyn uer en tyd,
En ik blijf altyd zwerven
In rouw en bitterheyd.

'k En heb ook, wilt bevatten
Noch huys, noch goed, noch geld;
Vyf stuyvers zyn myn schatten,
Altyd gelyk geteld.
Kom ik die uyt te geven,
Het zy dan vroeg of spa
Alwaer ik gaen of eweven,
Die somme volgt my na.

Nogtans moet ik voort reyzen,
Ja dag en nachten gaen,
Met 't herte vol gepyzen,
Dat zonder stille staen.
Ach! Waer myn kwaed vergeven;
Na al mynb smert en pyn,
Na den loop van myn leven
Ik zou gelukkig zyn.

Daerom 'k moet al myn dagen
Betreuren die misdaed
En zyn in onbehagen
Zoo lang de wereld staet.
En als den dag van weenen
Verschynt, van vuer en rook,
Vergaet met aerd en steenen
Vergaet myn leven ook.

Adieu, sprak dezen jode,
Ik stel my weer ter baen;
Zyt stadig op uw houden,
Wilt regte wegen gaen;
Vreest Gods rechtveerdig oordeel,
En strenge zonden straf,
En treedt, tot zielens voordeel,
Gelukkig in het graf.

Dit lied eindigt met een zedenles, maar toch is deze legende ook de oorzaak geweest van heel veel kwaad. Deze 'individuele' wandelende jood, is ook het symbool van de Joodse diaspora. En voor de toehoorder was de jood uiteindelijk schuldig aan de dood van Jezus Christus, en dit was dan weer een bron van antisemitisme.

*Er zijn mannen die van deze legende gebruikt gemaakt hebben om te bedelen. Zo ontmaskerde men in het jaar 1616 te Luik twee pseudo Ahasverussen. Begin 18de eeuw was er één in Londen die meedeelde dat hij al voor Adam en Eva geleefd had maar... **niets erger dan in Ieper.***

We komen onze wandelende jood ook tegen in het boekje 'Verzameling van wonderlyke geschiedenissen, van ouds voorgevallen binnen de stad Yper' naergelaten door den heer Le Véridique, in zyn leven markgraaf van Verizeg, heer van nonmentio' dat gedrukt werd bij Lambin-Verwaerde te Ieper en dat dus ongeveer dateert uit dezelfde periode als het boek van Edmond de Coussemaker.

Uit hetzelfde boekje komt ook 'De Legende van 't Zwaantje' die vermeld wordt in 'De Ranke' nummer 1 van 2007 – p. 25. Daar wordt ook gezegd dat Tamborijn deze legende ook opgenomen heeft in 'Geschiedenis van Elverdinge' maar tevens ook in 'Historie van België' van Marcus van Vaernewijck.

'Verizeg' lijkt ons een samentrekking van 'veritas' en 'zeg' wat dan samen de gezegde waarheid – of de mondelinge overlevering betekent. En 'nonmentio' is gewoon – niet vermeld. We mogen echter aannemen dat de drukker Lambin de auteur van dit curieus boekje is. We geven hier de titels van de opgenomen verhalen:

- Kluchtige historie van eenen Turk die met zestien roste wyven trouwde;
- Het verhaal van de wandelende jood zoals hieronder weergegeven;
- Het Wonder geval van eene jonge dochter welke na verlaten te zyn van haeren minnaer, haer heeft geangageert onder de Fransche troepen;
- Samenspraeke;
- Het verhael van de vrede moord der tempeliers door de Fransche soldaten - zoals reeds opgenomen in Doos Gazette nummer 48 van augustus 2006;

- De historie van de edele Victoria Stuart, geboortig van Schotland;
- Het Verhaeld van het doodsmytten der spaensche soldaeten door de burgers van Yper;
- De beschryvinge van de geussche processie
- Wonder en merkweldig verhael van Emanuel Paesschesoone, een wel heel bijzonder verhaal, dat we reserveren voor een later nummer van Doos Gazette;
- Het wonderbaer verhael van Richaerdus Mesdag;
- Verhael van de peste;
- Fondatie der halle binnen Yper;
- Oorprong van de naem; kinders van Yper;
- Schrikkelijke historie van het doodsmytten van de negen heeren van de wet, door de burgers van Yper
- En het Verhael van eene Zwaene.

En op pagina 18 krijgen we heet volgende verhaal:

Geval van eenen krygsman, welken na gedeserteerd te hebben, hem verkleed heeft in eenen Turk, valschelijk reyzende in den naem van den Wandelaer der Joden.

Den 26ste mey, 1623, is binnen Yper gekomen al de Meessenpoort, eenen langen man, gekleed in eenen Turk, zonder broek noch koussen, met eenen pelgrimsstok en eene kalbasse. Voor den schildwacht komende, was aen hem gevraagd door Daniel Bruyne, wie hy was, van waer hy kwam en waer naer hy ten wege was? Hy antwoordde in 't spaensch: ik ben den wandelaer der Joden.

De wacht (alsdan gedaen door de inwooners van Yper) kwam in het geweer, en men leyden hem naer Pieter Vandekastele, voogd der stad, alwaer hy nog eens ondervraagd wierd, en antwoordde: ik ben den wandelaer der joden, welken, als Christus met zyn kruys gelaeden ging naer den berg van Calvariën, voor zyne deur zoude gestaen hebben om Christus en andere crimineele moordenaers te zien passeren, en daer Christus voor de deure van dezen Jode gekomen zynde, zoude hebben blyven staen. Waerop ik ontweerdigd, oordeelende het eene schande te zyn, dat eenen misdaedigen voor myne deure zou staen, tegen Christus zeyde; dat hebt gy hier te staen voor myne deure, gy, een verleyder des volks? Gaet uwe ongelukkige wegen voort.

Christus heeft my daer op geantwoord: **Ik zal staen, maer gy zult gaen tot den laetsten dag des oordeels!** Op dit oogenblyk was ik gedwongen uyt myne deure te gaen zonder aen myne vrouw en kinderen te spreken.

Van die stonden af, ik wandelde de wereld rond, het welk nu alreeds boven de 1600 jaeren plaets heeft en plaets moet hebben tot den laetsten dag des oordeels.

Den voogd alsdan zyn verzoek vraegende, zeyde hy, ik kome tot uwe, edelen en achtbaeren, heer voogd, oorlog verzoeken om de stad rond te mogen gaen om myn brood te vraegen? Het was hem toegestaen en hy ging rond om aelmoessen te vraegen.

De tyding binnen en omstreeks Yper geweten zynde, dat den wandelaer der joden in stad was, geduerig zag men achter hem een groot gewoel van volk, een ieder kwam van verre en na gelooopen om eenen man te zien die boven de 1600 jaeren oud en nogtans zeer dapper op den gang was. Groot en kleen gaf hem aelmoessen, en hy was gelogierd in de herberg genaemd Brasiliën, nevens de vestingen tusschen de Antwerppoort en Sint-Jacobs-kerke.

Des anderdaegs den wandelaer der joden was gevraagd in het paleys van zyne hoogweerdigheyd om het noenmael met hem te nemen.

Den bisschop en andere heeren die daer tegenwoordig waren, aen wie hy in het latynsch, spaensch, engelsch, italiaensch en fransch veele wonderlyke gevallen verkondigde, welke hy al gezien hadde, gaven hem ten eynde eene buytengewone somme.

Na het bisschoppelik huys verlaten te hebben, kwam hem in het gemoed, eenen italiaenschen kapiteyn die deel maekte van het garnisoen, welken eenen kamerknegt hadde die met hem soldaet geweest was, want zoodra den wandelaer der joden ten huyze van zynen meester was uytgestapt, begon hy te zeggen: ‘dezen ken ik goed, want ik heb met hem slaepmaet geweest in Spanjen, hy is **Paul Delporte**, gebortig van Parys en deserteur van het Waelsch regiment welk nu gekazerneert is in de stad Gend.’

Den kapiteyn na de getuygenis van zynen knegt, wilde onderzoeken of er valscheyd in deze zaek was, schreef naer Gend, aen de hoofd administratie van dit regiment, waer in hy het signalement van den wandelaer der joden opzond.

Ondertusschen maekte den wandelaer der joden, den vryer aen de dochter van de herberg **Brasiliën**. (**Christina Verscheure** was haeren naem). Zy gaf hem voor present eene nieuwe zyden faillie, ja de vryagie van den wandelaer der joden kwam zoo dapper aen, dat hy deze dochter bekoorde tot onegte zaeken, op belofte van met haer in den houwelyken staet te treden, zeggende: ‘zedert dat ik huysvoogd ben, heb ik 123 vrouwen gehad, welke ik elk op hunnen toer getrouwig geweest hebbe, en nu ben ik weduwman zedert 3 maenden.’

Deze redens, Christina, wonder wel bevallende, werd zy te vrede, en was geresolveerd met hem te trouwen.

Binnen dezen tyd, ging den Wandelaer der Joden bedelen, buyten stad naer de eene of andere prochie, maer des avonds keerde hy altyd naer de herberg Brasiliën, waer zyne (zoo gezeyde) uytverkozene minnares, dochter van den huyze was.

Den 2den mey, is van Sint-Omaers, binnen Yper gekomen, eene jonge vrouw, vraegende of men binnen Yper nergens gezien hadde den wandelaer der Joden? Men zeyde haer van ja, waer hy logierde, en zy ging er straks naer toe.

Maer in Braziliën komende vraegde zy: weet er niemand van mynen man? Wie is uwen man, zeyde de dochter? Op deze stemme riep de vrouw: ’t Is den Wandelaer der joden, op eenen oogenblik Christina Verscheure, die zoo zy denkte, stond om met hem te trouwen kwam bleek van schrik, van overgrooten spyt, zy dreygde op dit gehoor, haer zelve het leven te ontnemen.

Met het sluyten der poorten trede den Wandelaer der Joden in zyn logement; zyne wettelyke vrouw stond op, al tand bytende en zegde hem: ‘wel mynen man, wanneer schikt gy naer huys te komen, het is drie maenden dat gy uyt Atrecht van my vertrokken zyt, gy laet my zonder geld, en ongetwyffeld loopt gy hier met andere vrouwpersoonen.’

Den wandelaer der Joden, ontloochende zyne echtgenoot, al zeggende: ‘gaet van hier gy kwaede onverstandige vrouw; want gy mist uwe zinnen, en met u hebbe ik geene affaires.’

Dan begonnen zy lastig te kyven, hy smeed haer buyten de herberg, zy ging naer den voogd van stad, en zeyde dat haeren man valschelyk reysde op den naem van den Wandelaer der Joden, hetwelk hy geensints was, maer deserteur van het Waelsch regiment.

Daegs daer na, den voorzeydenb kapiteyn ontving den brief van Gend, waerin vermeld was dat het den zelve Paul Delporte was, die van het Waelsch regiment gedeserteerd zynde, sedert eenige jaeren, hem gevaelscht heeft in den naem van den Wandelaer der Joden.

Men vatte hem daedelyk aen, hy wierd gekoord en gebonden, op eenen waegen naer Gend gevoerd, en kortst daer na moest hy met het strop eene afgryzelyke dood sterven.

De vrouw van Paul Delporte, door dit geval, was verpligt alleen na Sint-Omaers te keeren en de dochter van Brasiliën, Christina Verscheure, welke by hem bevrucht was, gelag na verloop van tyd van eenen frisschen zoon, die in den doop genaemd wierd **Leopoldus** gelyk zynen vader, van wie daar na, eene nieuwe familie binnen Yper in voortkomen, welke men naemde **Jood**.

Zoo is den Wandelaer der joden, welken zig zoo valschelyk daer voor uytgaf, ten eynde aen eene schandelyke dood gekomen.

En zo krijgen we een verhaal in een legende. Zeker de Ieperlingen zijn ondertussen zo 'nuchter' geworden dat ze iedere wandelende jood in hun stad aan een grondig onderzoek onderwerpen en hem minstens zijn paspoort vragen.

Dus als je op de markt een wandelende jood ziet, met en vuile baard en een oude broek aan, vraag dan toch maar eerst of hij misschien toch niet Kamiel of Cyriel of Odiel of misschien gewoon Gilbert heet.

En misschien zal je toch ooit de echte wandelende jood tegen het lijf lopen.